

Володимир ОГРИЗКО,
*Міністр закордонних справ України (2007–2009),
Надзвичайний і Повноважний Посол*

ЧОМУ РОСІЯ ТАКА?

Анотація. У статті проаналізовано історичні, географічні, культурні чинники, що вплинули на становлення російської ментальності. Названо потенційні загрози дуалістичної позиції політиків Заходу, які засуджують агресію РФ на Сході України й водночас наголошують на необхідності «підтримувати зв'язок» із Росією, зважаючи на економічні переваги доступності російського ринку для великого бізнесу. Запропоновано концепцію «російської політики» України, що адекватніше відповідатиме сучасним викликам. Рекомендовано визнати, що відносини з Росією на рівноправних засадах неможливі; звести до мінімуму всю наявну економічну взаємодію з країною-агресоркою; сформувати та реалізувати україноцентричну гуманітарну політику; ліквідувати вплив «п'ятої колони» Росії в Україні тощо.

Ключові слова: Росія, угро-фінські племена, «російська політика» України, політика стримування.

Яка людина, таке й суспільство

Звірина сутність людини грає в ній несподіваними вивертами базових інстинктів. І з цим нічого не поробиш – така людська природа. Водночас людина – тварина соціальна, і це дещо обмежує її природу. У цьому балансі звірино й суспільного виникають, формуються, розвиваються, а часом, через непотрібність, зникають ті чи інші соціальні інститути. Так само відбувається з уявленнями людини про справедливість, честь, порядність та інші моральні чесноти. Соціум формує правила співжиття своїх членів, стежить за їх дотриманням, карає чи морально засуджує порушників. Так утворюється правова й етична бази, на яких і тримається людський розвиток.

Щось схоже відбувалося й у зовнішній сфері, коли народи поступово почали визначати правила співіснування один з одним. Звичаєве право з часом перетворювалося на міжнародне, охоплюючи дедалі більше нових царин спільної діяльності. Це мало великий практичний зміст – так було значно легше окреслити межі свого маневрування, щоби не порушувати прав інших.

Але ж і звірине начало нікуди не поділося. Згодом йому знайшли ідеологічну обгортку – концепцію «національних інтересів», яка за потреби відіграла роль адвоката хижацьких дій. Війни в історії людства були та, власне, залишаються проявами цієї звірячості. Тепер, щоправда, їх чимдуж ретельніше загортають у запону цинізму, брехні та безпринципності. Людство навчилося мімікрувати, водночас здібнившись в ідеях і маргіалізувавшись в ідеалах. Продажність стала нормою. На жаль, тепер світова мораль саме така.

Народи, як і люди, мають характери

Звучить, може, дещо несподівано, але, схоже, так воно і є. Колись нас учили, що всім керують класи. Тепер ми знаємо, що за все відповідають географія, історія та культура. Саме вони у своїй сукупності формують такий психотип населення, який згодом і визначає характер народу.

Починалося, звісно, з географії: місце, яке той чи інший народ обирав для свого проживання, визначало не лише його світогляд, а й спосіб існування. Хтось, не надто напружуючись, міг забезпечити себе їжею та не витратити багато (чи взагалі ніякої) енергії для того, щоби мати тепло. А для когось здобуття цих необхідних для життя речей було нагальною метою та водночас викликом для самого існування. Хіба можна порівняти психотипи цих людей?

Історичний розвиток і культура також суттєво вплинули на буття народів, особливо протягом останнього століття (через перехід світової цивілізації в стадію глобалізованого й фактично спільного, дуже взаємозалежного розвитку), залишивши, утім, винятки з цього правила.

Із погляду географічного розташування українцям пощастило. Вони опинилися між двома екстримами: холодною дикою Північчю та спекотним повільним Півднем. Але із сусідством з іншими етносами склалося не так вдало.

Угро-фінські племена й народності Залісся не були б для русів-праукраїнців серйозною загрозою через свою соціальну нерозвинутість, якби не витворення одного історичного феномена. Він поєднав у собі не лише їхню відсталість, а й монгольську агресивність та ієрархічність разом із питомо руською освіченістю та християнською вірою. Остання, власне, лише накрила його пеленою європейської цивілізованості, але ніяк не змінила суті.

Тодішнє соціально-економічне становище угро-фінських племен, які проживали на території майбутньої Московії, не було чимось унікальним для населення Півночі. У таких самих умовах жили й інші племена, наприклад, у Балтії чи Скандинавії. Але на наших безпосередніх сусідів жахливе історичне тавро наклала кількасотлітня васальна залежність від, мабуть, на той час найжорсткішої вертикально побудованої та централізованої державної системи управління, якою була Золота Орда.

Населення Залісся чітко зрозуміло та закарбувало в генетичній пам'яті: є володар і є раб, слово першого – закон, функція другого – покора, а влада – сакральна, її треба боятись і поважати.

Суворі географічні умови зробили кочовим не лише спосіб їхнього існування, а й спосіб мислення. Постійне пересування в пошуках нових земель для забезпечення прожиття, нехлюйське ставлення до набутого (бо все одно тимчасове!), прийнятність думки, що загарбання чужого – це норма, виплавилися в дух завойовництва, зверхності, зневаги до інших народів (їх розглядали лише як об'єкт чергових зазіхань).

Християнська релігія, яка на європейських теренах відіграла тоді роль потужного каталізатора просвітництва, у Заліссі трансформувалася в інструмент догматичності, печерного мракобісся та, що найважливіше, тотальної недовіри до всього іноземного. Не відкритися до світу, а сховатися від нього; не поділитися з ним, а вкрати в нього, щоби потім проти нього ж і використати; побачити в усьому іноземному підступність та лихий намір, – усе це сформувало в тамтешнього населення особливий психотип «відрубності», «інакшості», підозрливості.

Не варто забувати й про економічний аспект формування залісько-московської ментальності. Згодом учені назвуть його «азійським способом виробництва». У формулі «гроші – товар – гроші з прибутком», звичної для підприємців Європи, у Московії зробили суттєву зміну: «товаром» стала влада. Наближеність до влади (а краще – перебування при владі), була найприбутковішим бізнесом, зважаючи на ординську, тобто абсолютно неконкурентну систему управління. Звідси – тотальна корупція, що пронизала все суспільство від його найвищих щаблів і до самого низу.

Зрештою в XVI–XVII століттях сформувалась і вийшла на міжнародну арену держава, для якої повага до прав людини була нонсенсом, навколишній світ – загрозою, агресія ж і корупція – нормою.

Якщо в Європі згодом формуватиметься суспільство громадян, які мають право на власну думку, то в Московії історичний розвиток витворить суспільство рабів та холопів, які мають право лише на покірність і приниження.

На жаль, такою країною-чудовиськом Московія (у її нинішній назві – Російська Федерація) залишається й дотепер.

Сказавши це, мусимо водночас визнати, що свій внесок у формування цієї кровожерливої потвори зробили й (пра)українці, які принесли до Залісся свої знання, досвід і віру, які не цуралися потім бути близькими до царів і цариць, забуваючи про долю своєї батьківщини.

Так само зазначимо, що й інші країни-імперії на деяких етапах свого розвитку теж були далекими від ідеалів гуманізму. Але для них належно спрацювали історія та культура, які допомогли побороти природну агресивність, хижість та імперськість. Така еволюція перетворила їх згодом на цивілізовані демократичні країни.

Для Росії фактори історії, а надто культури не спрацювали. Російська ментальність залишилася без змін, попри окремі досягнення у сфері культури, які часто, до речі, було привласнено або просто вкрадено в інших народів і оголошено своїми.

У підсумку цієї фізичної та ментальної «відрубності» Московії від решти Європи впродовж багатьох століть у її жителів склався вельми специфічний психотип, який тяжів значно більше до азійського типу мислення та поведінки й дуже відрізнявся від європейського. Відбулася своєрідна консервація застарілих уявлень про світ і його розвиток. Найщільніше цю «консерву» запаяли в більшовицько-радянський період, коли зі свідомості людей намагалися остаточно стерти залишки цивілізованості, створюючи «homo sovieticus» – людину радянську.

Отже, те, що маємо сьогодні, не є чимось надзвичайним. Бо теперішня Росія – продукт власного попереднього розвитку в його найнепривабливішому вияві. Росія – зловісний і небезпечний феномен сучасної історії.

Навколишнє середовище.

Український контекст

А що навколо? А навколо – театр, у якому багато акторів. Утім нас цікавлять два – український і західний. На жаль, одверто кажучи, кожен із них грає майже одного й того самого героя, головними рисами якого є корумпованість, пристосуванство, страх, безініціативність, небажання побачити свою перспективу.

Почнімо з українського. Можна, звісно, стверджувати, що лише за часів президентства Петра Порошенка про Росію почали говорити правду. Автор цих рядків таку правду говорив іще в середині нульових, але його тоді не слухали, бо не вірили. Хоча насправді не хотіли слухати. Чому? Бо майже вся так звана українська еліта активно годувалася з «ласкавих» і «ніжних» московських газових (і не тільки!) рук. А якщо згадати середину 90-х, то навіть натякати тоді на щось негативне про Росію було зась: начебто «стратегічне партнерство».

Така «пригодованість», з одного боку, і брак політичної волі в керівництві держави вживати реальних, а не позірних кроків протидії очевидній антиукраїнській лінії Москви, – з іншого, виховали в нашого політичного класу вміння не бачити очевидного. Власне, це було відтворенням уже в наче нових умовах незалежної держави старих традицій вірнопідданства, малоросійства та хохляцтва.

Мушу з гіркотою зазначити, що для нашого люду на всіх етапах його існування (крім, хіба, киево-руського) і, на жаль, на всіх соціальних щаблях характерною ознакою було пристосуванство. Історія привчила нас виживати, пристосовуючись до будь-яких умов і господарів. Це мало, звісно, і

позитивний ефект: попри всі історичні випробування українська нація збереглася, вижила й посіла своє місце з-поміж відносно невеликої кількості народів, що відстояли право на незалежне існування.

З іншого боку, це пристосуванство викривило наш національний генотип, породило населення, котрому було байдуже, якому пану служити. Згадуєте Шевченкове: «За шмат гнилої ковбаси...»?

Хоч би як нам хотілося звеличувати українські визвольні змагання початку ХХ ст., наберімося мужності й скажімо самим собі: поміж політичного керівництва Центральної Ради, Гетьманату та УНР майже по пальцях можна було перелічити справжніх державників, які бачили Україну незалежною. Уже не кажучи про широкі верстви населення: їм, як завжди, було однаково, хто й за що там нагорі воює – аби не чіпали.

А де ж наша шляхетність? Де наші Версалі, Сан-Сусі, Ермітажі, Вавелі врешті-решт? Де приклади служіння саме своїй – Українській державі, які б трансформувалися в боротьбу за її утвердження та збереження як суб'єкта міждержавних відносин? Скільки разів ділили Польщу, стільки ж разів вона відтворювалася. Бо й еліта, і народ розуміли цінність своєї державності. А скільки разів за тисячолітню історію відроджувалася українська державність?

Мусимо з гіркотою визнати, що для багатьох поколінь українців державність не була цінністю – значно більше хвилювалися, як комфортно влаштуватися при черговому дворі.

Говорячи про це, звичайно, ніяк не хочу применшити героїзму багатьох українців, які часто ціною свого життя виборювали та виборюють нині нашу свободу.

Здавалося б, із відновленням такої омріяної незалежності наша «еліта» мала би швидко змінитися. Але, на жаль, бацила другорядності й меншовартості надто глибоко її інфікувала. Ба більше: тепер її представники уже й масово, і персонально стали корупційно залежними від Москви.

Унаслідок цього, зокрема, побільшав і так немалий угодовський прошарок населення (саме населення, а не громадян: громадяни думають, населення ж чекає на хліб і видовища), що жило й живе далі за формулою «а какая разница?», коли йдеться про мову, культуру, історію, релігію. Навіть після того, як Росія почала проти нас чергову війну.

П'ятдесят відсотків населення України позитивно ставиться до Росії (?!). Найприбутковішими маршрутами Укрзалізниці є «Київ – Москва» та «Львів – Москва» (?!). Майже двадцять відсотків голосує (і це крім окупованих Донбасу та Криму!) за проросійських холуїв та блазнів. Більше ніж половина українців – за припинення війни на умовах агресора, тобто готові капітулювати. Маємо тотально дезорієнтоване населення. Навіть війна не повернула наші мізки у правильному напрямку.

Така ситуація, як на мене, демонструє провальність політики всієї попередньої влади в Україні і, на жаль, новий шанс для Росії. Москва й надалі робить те, що вона хоче, а ми й надалі даємо їй це робити.

Протягом трьох останніх десятиліть Україна шукає свій шлях, але поки його не знаходить. І питання навіть не в тому, куди йти: курс на ЄС і НАТО визначено. Питання, з ким іти: з населенням без вітрил та руля чи з упевненою в собі нацією, яка розуміє власну перспективу.

Успішною українська зовнішня політика (і «російська політика» як її важливий складник) стане тоді, коли ми будемо консолідованими, об'єднаними, самодостатніми. Лише за таких обставин зникне принизлива зовнішньополітична запопадливість, особливо ганебна щодо Москви.

Чи таке можливо? Так, але це потребуватиме глибинного перезавантаження свідомості людей, формування реальної української еліти, а не величезної кількості «патріотів», які, щоправда, легко продаються наліво й направо. А оце вже вимагатиме появи правдивих суспільних маяків і якісних параметрів соціального розвитку, за які українці будуть готові боротися.

Нам передусім потрібно досягти такого його рівня, щоб суспільство могло без утручання влади самостійно та швидко переконатися, що Росія – аж ніяк не приклад для наслідування та насправді продукує лише постійний негатив і загрозу для України. Проте стійкості це переконання набуде лише тоді, коли базуватиметься на щирості влади в намірах працювати заради української держави та її громадян.

Отже, «російська політика» України, на мою думку, на нинішньому етапі мусила б:

- чітко та недвозначно визнати, що відносини з Росією на рівноправних засадах неможливі через традиційну імперську сутність останньої. Основоположна мета Росії полягає у нейтралізації та знищенні України як небажаного позитивного прикладу соціального розвитку для власного населення. Загроза успішної України для московського режиму дуже реальна, бо ж, за їхньою логікою, «ми – один народ»;

- звести до мінімуму всю наявну економічну взаємодію з країною-агресоркою, яка насправді лише дезорієнтує українське суспільство. Принцип «удень воюємо, вночі – торгуємо» є неприйнятним. Із України має бути виведено весь російський бізнес і капітал: прямий і під прикриттям. Будь-яку економічну, а надто військово-технічну залежність від Росії має бути якнайшвидше подолано. Це допоможе також зменшити рівень корупції, яку Росія разом зі своїми товарами впродовж майже трьох останніх десятиліть безперешкодно експортувала до України;

- сформулювати та реалізувати україноцентричну гуманітарну політику, що передбачатиме, з одного боку, створення непрохідної стіни для російської ідеологічної отрути, а з іншого – наповнення вітчизняного ін-

формаційного, культурного, мистецького тощо продукту як українською формою, так і українським змістом. Слід нарешті почати системно й переконливо говорити своєму народові правду про Росію і формувати до неї відповідне ставлення;

– невідкладно й суттєво зменшити, а найближчим часом повністю ліквідувати вплив «п'ятої колони» Росії в Україні поміж усіх сфер суспільного життя. Це має передбачати вживання швидких і жорстких заходів, незважаючи навіть на можливу негативну реакцію Заходу;

– у кожній західній країні-партнерці розробити та реалізувати програму забезпечення безумовної підтримки України та посилення міжнародної санкційної політики щодо Росії. Посилення тиску на Росію та її стримування мусять стати одним із головних напрямів зовнішньої і «російської» політики України;

– забезпечити в короткостроковій перспективі безумовний вступ України до НАТО, а в середньостроковій – до ЄС. Лише членство в цих об'єднаннях демократичних держав гарантуватиме стабільний незалежний розвиток України в майбутньому.

Реалізувати зазначені завдання буде можливо тільки тоді, коли нова влада продемонструє прозорість, відповідальність і відданість принципам цивілізованого управління. Але – і це головне – також тоді, коли реальними кроками засвідчить, що є українською владою.

Зберігати «канал зв'язку» з Росією?

Яка характерна ознака іншого – західного актора, тобто «російської політики» Заходу? Як на мене, це намагання всидіти на двох стільцях: засуджувати Росію політично за порушення міжнародного права, але продовжувати економічну співпрацю для отримання стабільних прибутків.

Із жалем доводиться констатувати, що колективний Захід більше не єдиний. Тріщини пролягли як усередині ЄС, так і між ЄС і США. Не говорити мемо зараз про те, чому так сталося і яка в цьому роль самої Росії. Зазначимо лише, що таку ситуацію вона активно використовує у власних інтересах.

Додайте до цього успішну політику корумпування, яку Москва застосувала до окремих представників політичних еліт західних країн, – і ви отримаєте доволі сумну картину загальної неспроможності Заходу на рішучий спротив російському наступу.

Окупація Криму та війна на Донбасі сприяли тому, що Захід почав прокидатися й уже дещо іншими очима дивитися на Москву. У цьому, до речі, полягає головний прорахунок Путіна. Він уважав, що, як і з агресією Росії проти Грузії у 2008 році, Захід проковтне й «українську пігулку» та швидко повернеться до формули «бізнес, як і звичайно». Так не сталося, але й Путін не може поступитися, бо власноручно загнав себе у глухий кут.

Виникає стратегічна патова ситуація, яку, втім, усе одно комусь, колись і якось доведеться розв'язувати.

Але колективний Захід поки що всіма правдами й неправдами намагається пересунути цей неприємний момент вирішування якнайдалі. Бо так, звісно, легше. Бездіяльність та брак політичної волі чинити згідно з принципами, на яких Захід наче ґрунтується, прикривають розумуваннями про необхідність підтримувати діалог із Росією та небажаність провокувати її на подальші агресивні дії.

Адекватна, але нечисленна група західних політиків, які бачать реальну загрозу з боку Росії, поки не може реально впливати на порядок денний відносин Захід – Росія, хоч і стримує сповзання місцевих угодівців до ще м'якшої політики щодо Кремля. Їм, на жаль, не вдалося зупинити ухвалення безсоромного та безпринципного рішення про повернення Росії до ПАРЄ. За ним – навіть не гроші: «розкидавши» внесок Росії на інших учасників, фінансову ситуацію можна було б легко владнати. За цим рішенням – наївна віра в те, що Росію якимось робом ще можна змінити і тому «канал зв'язку» з нею має залишатися.

Відповіддю Кремля став безпрецедентний за жорстокістю розгін демонстрації 27 липня 2019 року в Москві, хоча люди вимагали лише права зареєструвати всіх охочих узяти участь у місцевих муніципальних виборах.

Чи є політика відвертого умиротворення агресора банальною політичною короткозорістю, чи очевидною нездатністю оцінити ступінь російської загрози? Моя відповідь: діють обидва чинники, а ще – вперте небажання думати про перспективу та оголошування «національними інтересами» інтереси власного бізнесу, який, за крилатим визначенням англійця Томаса Даннінга, що його процитував Карл Маркс у своєму «Капіталі», готовий піти на будь-який злочин, якщо рівень прибутковості сягне 300 відсотків.

Я не стверджую, що західний бізнес учиняє злочини. Ні, він просто навчив своїх політиків не помічати злочинів інших, коли йому – бізнесові – це вигідно. Так, це не кримінал. Це – моральне лиходійство та відступництво від «високих» принципів, яким вони так люблять повчати інших.

Боротьба між моральністю й збагаченням стала ключовою відтоді, як з'явилися гроші та приватна власність. На превеликий жаль, мораль відступає і програє. Гроші беруть гору, хоча за аморальність політиків людство в підсумку розплачується мільйонами невинних жертв. Маємо сьогодні таку ж ситуацію, з єдиною, щоправда, відмінністю, яка полягає у масштабах можливих катастрофічних наслідків аморальних політичних рішень. Вони можуть стати фатальними для всього людства.

Слід, звісно, лише вітати окремі цнотливі спроби стримування Росії. Це – правильний крок. Але він не може бути першим і останнім. Здат-

ність російського населення традиційно жити в злиднях, почувачись «великими», роблять політику стримування у її теперішній м'якій формі непродуктивною. Росії не змінити пасивною позицією. Має бути змінено парадигму дій: Росію слід ставити перед жорстким вибором. І не боятися. Лише тоді можливі зрушення в її поведінці.

Не можна не вітати в цьому контексті, наприклад, висновків нідерландських дипломатів та військових, які прямо заявляють про те, що «...мислення росіян фундаментально відрізняється від мислення європейців. Росіяни досі мислять категоріями “сфер впливу”, у той час як європейці мислять категоріями “права на самовизначення”, а також категоріями фундаментальних прав і свобод, і ці погляди є взаємовиключними. З огляду на це можливість переконати росіян виглядає вкрай мало ймовірною...» та «...важливо віддавати собі звіт у тому, що, хоча РФ і є частиною Європейського континенту, в той же час – росіяни інші. Спосіб дії росіян витікає з фундаментально іншого соціокультурного контексту...» [1]. Правильні висновки, але де ж відповідні дії?

Натомість як влучно оцінює позицію Заходу знана експертка Лілія Шевцова: він (Захід) «...побоюється посилення агресивності Росії в разі її ізоляції [...] шукає нову формулу ставлення до Росії як ворожого суб'єкта, якого варто побоюватися, якого потрібно стримувати (звідси зміцнення НАТО), але якого не слід провокувати» [2].

Можемо із сумом констатувати, що станом на сьогодні колективний Захід ще не готовий до рішучих дій. Заради такого солодкого комфорту й спокою він і далі пробачає Росії її злочини, підриваючи основи, зокрема, власної безпеки. Це – дуже небезпечна та короткозора політика.

Питання в задачі: і як нам жити з цим далі?

Багато хто й на Заході, і, хоч як дивно, в Україні наївно вірить у те, що зі зміною влади в Кремлі Росія зміниться на краще, не відповідаючи, однак, на питання, коли це станеться і чому так має бути.

Поміркуймо разом: ще жоден російський правитель не йшов із посади добровільно. Або його змушували обставини непереборної сили, як Миколу II, або він залишався на троні до останнього дня свого життя. Причина зрозуміла: влада в Росії – це все: гроші, безпека, повага. А абсолютна влада – ще й безкарність.

Чи може теперішній кремлівський режим, беручи до уваги всі свої злочини як усередині Росії, так і по всьому світові, відмовитися від своїх повноважень? Відповісти ствердно здатен лише дуже далекий від реальностей Росії невиліковний західний чи залежний український *Putinverstehher*. Дуже точно описав цей стан політолог Станіслав Бельковський: «Будь-який авторитарний правитель живе в ситуації, коли неможливо ні піти, ні залишитися» [3].

Але уявімо собі неможливе: під впливом якихось екстраординарних обставин влада в Москві все ж змінилася. Та чи змінить це щось у ситуації в Росії? Моя відповідь: навряд чи. Спробую пояснити чому. Будь-яку владу, зокрема й і російську, обирає народ, десь – формально, як у тій самій Росії, а десь – демократично, як у країнах Заходу.

Кого може обрати народ, який ностальгує за Радянським Союзом та Сталініним? Тільки нового Путіна з будь-яким прізвищем, неважливо з яким. Важливо, щоб була «сильна рука». Глибинна проблема Росії не в путіних, медведєвих чи суркових, глибинна проблема Росії – у них самих, у російському суспільстві, у його печерній агресивності, незмінному шовінізмі та генетично закарбованому рабстві. «Яку б партію не створювали в Росії – виходить КПРС», за словами В. Черномирдіна. Яка б влада не приходила в Кремль, вона стає тоталітарною.

Уся історія Росії – яскраве тому підтвердження. Навіть після розвалу СРСР, коли, здавалося, все може піти іншим – демократичним – шляхом, Росія знову повернулася до тоталітаризму. Навіть дехто з російських дослідників бачить ознаки фашизації Росії [4].

То ж чому в разі зміни влади там щось має кардинально змінитися? Хіба що «русский бунт, бессмысленный и беспощадный»?

Цікаву думку про приреченість Росії висловив викладач Києво-Могилянської бізнесшколи Валерій Пекар. Росія, пише він, це континентальна імперія, які суттєво відрізняються від морських. Останні, на зразок Британської, можуть дозволити собі «модернізуватися самостійно, утримуючи колонії в середньовіччі. Континентальна ж імперія змушена і гальмувати модернізацію, і тим паче, утримувати від неї колонії».

Його висновок звучить фатально: «Росія – типова континентальна імперія, якій для збереження кордонів необхідно залишатися домодерною: будь-яка спроба модернізації викличе колапс» [5].

Об'єктивну неспроможність до модернізації посилює цілком зрозуміле небажання московського режиму впроваджувати будь-які політичні зміни. Як влучно зазначає американський історик Тімоті Снайдер, «Росія [...] хоче зупинити час. Вона дивиться на світ і каже: окей, майбутнього не існує. Все, що зараз є, наше сьогодні – воно назавжди. Нинішні правила гри в державі і суспільстві – назавжди, Путін – назавжди».

Дослідник називає це «політикою зворотності», тобто, «постійними спробами надати політичному процесу форму циклу, при цьому корумпувати політиків, вносити сум'яття у звичні іншим культурам цінності... Сьогодні Росія всіляко намагається зміцнити своїх громадян у думці, що це нормально і добре, коли нічого не змінюється» [6].

Чи є шанс у країни, яка не розвивається, перебуває під санкціями та ще й не бажає змінюватися, вижити в сучасному світі? Яка, до того ж, демонстративно і свідомо кидає виклик решті цивілізованого світу? Моя відповідь негативна.

Але як цивілізованому світові діяти далі?

Концепції «діалогу з Росією», «залучення Росії», «збереження каналу зв'язку з Росією» вже давно не працюють; усі тверезо мислячі політики давно це усвідомлюють. Триматися за них – значить повторити ситуацію, коли розпад СРСР заскочив Захід настільки зненацька, що деякі його лідери у своє щастя навіть спочатку не могли повірити й гарячково намагались якось адекватно зреагувати. Тоді це вдалося – Борис Єльцин та його команда бачили в Заході якщо не союзника, то й не противника. Нині ситуація принципово інша: у Кремлі мислять категоріями присмертного СРСР: Захід – або васал, або ворог. Дуже виразно про глобальну небезпеку такого авантюрного мислення пише у своїй недавній статті Андрій Піонтковський [7].

За цих обставин до майбутнього неминучого краху Росії треба підходити тверезо, спокійно та розсудливо. До нього слід завчасно готуватися.

Для вуха теперішнього пересічного західного політика (й не тільки!) такі слова звучать як відверте богохульство. «Та не можна так говорити про Росію. Це ж просто неможливо, Росія – моноліт!»

Автору цих рядків доводилося чути щось подібне від багатьох «рішучих» політиків у Європі та Америці. Причина проста: Москві через масовану пропаганду останніх десятиліть вдалося нав'язати Заходові думку, що Росія – то неприступна фортеця. Насправді вона вже давно не така, а якщо придивитися до історії, то й ніколи такою не була. Просто принцип «на авось» часто щасливо спрацьовував і допомагав Москві в найдраматичніших ситуаціях.

Єдиною силою теперішньої Росії є її ядерна зброя, якою вона продовжує шантажувати світ. Але спровокувавши, зокрема, своїм порушенням Договору про ракети малої та середньої дальності нову гонку озброєнь, Росія підписала собі вирок: її немодернізована економіка нового витка цієї гонки просто не витримає. Росія свідомо чи несвідомо повторює шлях, яким останні роки свого існування йшов СРСР.

Отже, для адекватного, незаангажованого та некорумпованого політика в Україні чи на Заході, який до того ж ще й не позбавлений здатності думати стратегічно, не має стояти питання про те, як допомогти продовженню агонії Росії. Питання має стояти інакше: як убезпечити світ від наслідків її неминучого розпаду. Саме тому цей розпад має бути контрольованим, а кожна його стадія супроводжуватися діями хірургічної точності.

Нині важко спрогнозувати, з чого цей розпад почнеться. Питання в іншому: як швидко мізерно невелика (поки що) справді демократична опозиція зможе мобілізуватися та залучити до акцій громадянської непокори таку кількість людей, яка б паралізувала Москву. Чому це важливо? Бо всім і давно відомо, що революції відбуваються в столицях.

Чимало експертів сходяться на думці, що прологом до краху режиму та потенційного розвалу країни має стати втрата керованості в Москві. Саме тоді настає час «Ч» також і для «окраин», у багатьох з яких уже зараз доволі популярне гасло «Досить годувати Москву!». Воно було так само популярне перед розвалом СРСР. Далі ж починається ланцюгова реакція втрати керованості на місцях із наступним колапсом усієї системи.

Це дуже добре розуміють у Кремлі. Саме тому такими жорстокими й brutальними були дії поліції, яка розганяла демонстрації у Москві наприкінці липня – на початку серпня цього року. Кремль за всяку ціну намагається задусити спроби переростання демонстрацій протесту в організований спротив режиму.

Отже, слово буде за людьми, які лише своєю фізичною чисельністю зможуть паралізувати дії силовиків. Коли на вулиці виходить натовп із 800–900 тисяч людей, у жодній поліції у жодній країні немає жодних шансів. Можна, звісно, почати стріляти. Чим це закінчується для влади, яскраво, хоч і криво, продемонструвала Революція гідності 2014 року.

Проблема лише в тому, що, як на мене, сьогодні в Росії немає такої кількості людей, для яких гідність дорожча за рабство. Для Москви 20, 30, 50 тис. мітингувальників – це подарунок режиму, бо керовані ЗМІ (а в Росії інших просто немає) завжди змалюють їх як «предателів, отщепенцев и врагов народа», яких годує Захід.

Тому слід щонайменше посилити моніторингування та аналізування процесів, які відбуваються з режимом і навколо нього, ситуації в регіонах, але особливо в Москві. Вже тільки на цих засадах можна буде з достатньо високою ймовірністю прогнозувати, коли бульйон у казані почне нарешті закипати. Хоча робити слід, звісно, і багато чого іншого.

Для цього має бути воля західного політикуму. Як, до речі, і необхідність пояснити своєму бізнесу помилковість його «козирного» аргументу, що Росія, мовляв, потрібна, бо це великий ринок для західних товарів.

Аргумент дуже сумнівний, адже ті ж самі товари та ще в більшій кількості (порівняйте обсяги торгівлі Заходу з СРСР і пострадянськими країнами) можна буде продавати державам, які утворяться на місці теперішньої Росії. З тією лише різницею, що вони будуть неядерними, а, отже, неагресивними, і з часом зможуть приєднатися до клубу демократичних країн, якщо зроблять відповідний вибір.

У підсумку саме Захід і весь цивілізований світ стануть найбільшими бенефіціарами такого розвитку подій. Можна буде раз і назавжди поставити крапку на безпекових загрозах у північній півкулі та почати формування реально робочої глобальної системи безпеки на основі нової ролі НАТО, бо теперішня ООН зробити цього вже ніколи не зможе.

Хіба не відповідав би такий розвиток подій глибинним інтересам усіх цивілізованих країн світу?

Україні й колективному Заходу слід нарешті визначитися: чи залишатися в заручниках політики неадекватного Кремля, чи працювати над своїм безпечним майбутнім.

Робімо вибір, поки не пізно.

Базовий інстинкт самозбереження має взяти гору над іншими – природними й набутими: звірячістю, агресивністю, жадібністю.

Тоді в нас усіх є шанс вижити.

Росія така лише тому, що ми дозволяємо їй такою бути...

1. Чи спроможно НАТО протистояти РФ в Європі – погляд з Нідерландів. Ч. 1 [Електронний ресурс] // Defence express. – 1 серпня 2019. – Режим доступу: <https://defence-ua.com/index.php/statii/8079-chy-spromozhno-na-to-protystoyaty-rf-v-yevropi-pohlyad-z-niderlandiv-ch1>
2. *Шевцова Л.* Росія грає в обманки [Електронний ресурс] // НВ. – 2 липня 2019. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/opinion/putin-i-tramp-shcho-vidbuvayetsya-v-rosiji-50029864.html>
3. С чего начинался Путин [Электронный ресурс] // Радио Свобода. – 08 августа 2019. – Режим доступа: <https://www.svoboda.org/a/30100022.html>
4. *Федоров Ю.* Россия между фашизмом и распадом. – К.: ЦИАКР, 2017. – 144 с.
5. *Пекар В.* Разом з Росією – це прірва [Електронний ресурс] // НВ. – 7 липня 2019. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/opinion/kudi-yde-rosiya-50030678.html>
6. *Снайдер Т.* Головна помилка України [Електронний ресурс] // НВ. – 15 липня 2019. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/opinion/istoriya-ukrajini-shcho-potribno-zminiti-v-krajini-50031607.html>
7. *Піонтковський А.* Життя після смерті. До чого готується Путін [Електронний ресурс] // НВ. – 14 серпня 2019. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/opinion/zhittya-pislya-smerti-pro-plani-putina-novini-rosiji-50037425.html>